

LBRIS

We know
books

Canonul de chilie
al unui patriarh isihast
— sfântul Filotei Kokkinos
al Constantinopolului

Traducere și studiu de
diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS
Sibiu 2025

creștinismului pe care-l proclamă sfântul apostol Pavel (2 Co 5, 17). Micul opuscul canonic-monahal al sfântului Filotei ne face martori ai vieții de zi cu zi a monahilor isihăști din toate timpurile aducându-ne aminte secretul lor ascuns într-o regulă de viață deschisă tuturor celor îndrăgostiți de Dumnezeu cu seriozitate și iubire de osteneală cotidiană.

Cuprins

I

Preasfântul patriarh kyr Filotei [Kokkinos] către unul din frații sârguincioși care l-a întrebat cum să-și ducă viața în chilia sa	7
Scrisoarea bătrânului Teoctist către un frate care l-a întrebat stăruitor cum să-și țină canonul/regula de rugăciune, fiind el foarte supărat de demoni și îndoindu-se de acest canon	21
Preasfântul patriarh Luca — Cum trebuie să-și ducă viața monahul în chilia lui	25
Altă dispoziție despre monahii care nu știu carte	27
Sfântul Sava, întâiul arhiepiscop și luminător al Serbiei — Regula chiliei din Karyes (1199)	29

II

Un patriarh isihast și canonul de chilie al monahilor	37
Schiță biografică (38) / Editare și redescoperire (42) / „Diataxele” liturgice filoteene (47) / Regula de chilie filoteană (54) / Ecouri anterioare și ulterioare (61) / Câteva concluzii (69)	

Preasfântul patriarh
kyr Filotei [Kokkinos]
către unul din frații sârguincioși
care l-a întrebat cum să-și ducă viața
în chilia sa¹

Lucru rușinos cu adevărat, o, prietene, e ca legiuitorul să pună înainte o slăbiciune², și asta pentru niște reguli și prescripții așa de mici și parțiale. De ce s-a mai furișat în ordinul și demnitatea de legiuitor³, dacă avea de gând el însuși să spună și să revendice despre sine însuși astfel de lucruri? Dar cu mult mai rușinos și mai mizerabil decât asta e nu numai să spună, dar și să fie complice prin lucruri la această slăbiciune și la lipsa de învățatură și lipsa de exercițiu care e în acele lucruri. Căci cum ar mai putea învăța [pe alții] cel care nu face [el însuși]? Cum ar putea spune și

¹ *Pōs dei diagein en tō keliō*. Ed. G. Parpulov, *Towards a History of Byzantine Psalters, c. 850–1350 AD*, Plovdiv, 2014, pp. 303–308, după codicele *Vatic. gr. 663* (secolul XV), ff. 223^r–230^v, și *Bodl. Auct. T. 4.4* (secolul XVI), ff. 398^r–405^v. Cf. *Regestes*, nr. 2678.

² *Astheneia*.

³ *Nomothetēs*.

canonisi cele pe care el însuși nu le-a realizat mai înainte cu mult mai mult?

De aceste lucruri fiind conștient eu însumi, aș fi dorit să tac și să nu spun, nici să scriu nimic despre unele ca acestea, alegând mai degrabă rușinea care vine de aici și pe care eu însumi mi-am confecționat-o demult, decât să mă etalez cu lucruri bune ale altora, ca aceia care în drame pun pe ei uniforme imperiale și militare, fiind de multe ori niște sărăntoci și cerșetori, jucând astfel de roluri ca în vis pentru câteva ore.

Dar afecțiunea pentru tine a sufletului nostru și mărima credinței tale, precum și speranțele cu care ai venit ca de obicei la noi, care suntem nimic, ca la cineva mare în cele duhovnicești m-au convins să trec cu vederea toate cele ale noastre înșine și să fac doar cele ale sânguinței și credinței tale, care, potrivit cuvântului Domnului, poate toate [*cf. Mt 19, 25*], mai ales că vom grăi în parte pe scurt cele ale dumnezeieștilor părinți și doar pentru tine însuși în particular, cum ai cerut tu însuși.

Cele ale adevăratei slujbe⁴ aduse lui Dumnezeu, adică psalmodia, rugăciunea și citirea dumnezeieștilor Scripturi, nu sunt, așadar, delimitate pentru cel sânguincios de măsuri, vremuri/momente prielnice și ceasuri, căci spune [David]: „Bine voi cuvânta pe Domnul în toată vremea” [*Ps 33, 2*] și:

⁴ *Alēthous latreias.*

„De șapte ori pe zi” — adică de multe ori — „Te-am lăudat” [*Ps 118, 164*] și „voi murmura îndreptările Tale totdeauna” [*Ps 118, 15*] și câte sunt asemănătoare acestora. Iar Stăpânul și Legiuitorul comun Hristos spune: „Stați în orice vreme rugându-vă” [*Lc 21, 36*], iar acea parabolă a văduvei și judecătorului nedreptății a zis-o „ca să se roage întotdeauna și să nu se lase pe tânjeală” [*Lc 18, 1*]. Lucruri pe care, cum știți, ne-au învățat și ne învață pe noi toți într-un glas făptuindu-le și toți apostolii și învățătorii. Drept pentru care, după ce a ajuns la bătrânețe, unul din purtătorii de Dumnezeu zicea: „Eu în tinerețea mea n-aveam o vreme hotărâtă pentru sinaxa [rugăciunii], ci tot timpul era pentru mine unul al sinaxei.”⁵

Dar aceiași purtători de Dumnezeu ne-au fixat⁶ nouă, celor mai slabi, și anumite vremuri/momente prielnice și ceasuri rânduite⁷ ca, ținută fiind de acest lucru ca și cu o legătură indispensabilă, sub niciun chip să nu cădem din această frumoasă realizare și regulă⁸. Lucru pe care l-a arătat marelui Pahomie un înger sfânt care i-a spus: „Am fixat aceste puține rugăciuni, pentru că și cei mici sunt datori să ajungă să împlinească acest canon și să

⁵ Avva Isidor 4; PG 65, 220C: „*Egō en tē neotēti mou kairon synaxeōs hōrismenon ouk eichon, alla pas ho chronos kairos moi synaxeōs ēn.*”

⁶ *Etypōsan.*

⁷ *Kairous kai tetagmenas hōras.*

⁸ *Synteleias kai kanonos.*

nu se întristeze. Desăvârșii însă n-au nevoie de o punere de lege⁹. Am pus o lege pentru cei care n-au o minte cunoscătoare.”¹⁰ Spunem și noi aceste lucruri.

⁹ *Nomothesia*.

¹⁰ Cf. Palladios, *Istoria lausiacă* 32; ed. C. Butler, 1904, pp. 92–93 și PG 34, 1100BC. Înainte a face o scurtă schiță a vieții celor șapte mii de monahi în chinoviile din Tebaida întemeiate în 324 de cuviosul Pahomie cel Mare (292–347), Palladios ni-l prezintă pe acesta ca un „bărbat cu viață dreaptă”, „iubit de oameni și iubitor de Dumnezeu în cel mai înalt grad”, „învrednicit de prezițeri și vedenii îngerești”. Pe când ședea într-o peșteră, lui Pahomie i se arată un înger care-i spune că nu mai are motiv să rămână în peșteră. Întrucât s-a format pe sine însuși, îl cheamă să iasă și să adune pe toți monahii tineri, să locuiască împreună cu ei și să le legifereze un model de viață pe care i l-a fixat în scris pe o „tăbliță de aramă”. Tăblița conține prevederile unei reguli monahale și descrie modul concret de viață al fraților care vor locui câte trei în diferitele chilii construite într-o singură curte. Nu vor dormi întinși, ci pe scăunele cu spătar. Vor purta toți mantale din piele de capră și culioane de stofă cu semnul crucii întipărit roșu pe el. Nu se vor amesteca cu monahii din alte mănăstiri decât în călătorii. La masă nu vor vorbi, nici nu vor privi decât în farfurie. După care e dată celebra regulă de rugăciune: „Le-a fixat să facă toată ziua douăsprezece rugăciuni, seara la opaiț douăsprezece, la privegherile de noapte [*pannychisi*] douăsprezece și trei la ceasul al nouălea, iar când mulțimea urmează să mănânce, înaintea fiecărei rugăciuni să cânte un psalm. Iar când Pahomie replică îngerului că sunt puține rugăciunile, îngerul îi spune: «Am fixat acestea pentru ca și cei mici să ajungă să împlinescă regula [*kanona*] și să nu se întristeze. Desăvârșii însă n-au nevoie de punere de legi [*nomothesias*], căci stând de ei înșiși [*kath' heautous*] în chilii își duc toată viața în vederea/contemplarea lui Dumnezeu [*tē theōria tou Theou*]. Am pus însă o lege acestora, care n-au o minte cunoscătoare, ca și ei, atunci când împlinesc ca servitori coeziunea comunitară a acestei viețuiri, să fie într-o dispoziție de libertate [*en parrhēsia*].»”

Pentru că stai în fruntea unei biserici și a acestei mici frății, să știi că trebuie să împlinești toată rânduiala [de slujbe] a bisericii¹¹ fixată de tipic în lăcaș¹² împreună cu frații aflați sub ascultare de tine. Să se facă deci astfel în chip indispensabil, dacă nu împiedică o slăbiciune. Fiindcă e de mult folos și pentru stârnirea ta, și pentru folosul lor.

Așadar, când te ridici din așternut la vremea dimineții, prima doxologie către Dumnezeu cu gura să fie prin aceste scurte cuvinte astfel: „Slavă Ție, Dumnezeul nostru, slavă Ție pentru toate!” de trei ori. După care, spunând o mică rugăciune din cele fixate de părinți să fie spuse în această vreme, cum e „Din somn sculându-mă mulțumesc Ție, Sfântă Treime” sau „Doamne, Cel ce ești bogat în mile, Cel ce locuiești în lumina cea neapropiată” sau alta la fel de concisă și scurtă, unește cu ea și sfântul Simbol al sfintei noastre credințe, pe care spune-l ducându-te spre locaș. Iar dacă ai timp să faci în acest ceas îngenuncheri¹³ din cele fixate ție pentru o zi și o noapte¹⁴ — și acest lucru e bun și folositor —, fă aici cincizeci.

După terminarea rânduiei din locaș, nu te deda nici vreunei convorbiri cu cineva, căci așa ceva aduce minții nu mică tulburare și pagubă, nici nu te forța numaidecât la citire sau psalmi, și dacă

¹¹ *Akolouthia ekklēsias*.

¹² *Naos*.

¹³ *Gonyklisias*.

¹⁴ *Hēmeronyktion*.

stăpânește încă noaptea, și dacă a venit ziua, ci fă-ți răgaz mai degrabă pentru rugăciunea concisă cu mintea¹⁵, cum știi: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!”, dacă poți șezând, iar dacă nu, și întins în așternut. Și dacă, rugându-te așa, îți vine un somn mai ales în acest ceas, fie!, căci acest lucru e ceva firesc și nu are nimic vătămător, nici contrar scopului. Iar dacă, rugându-te astfel, se ridică mișcarea cărnii — fiindcă ea se întâmplă mai ales la această oră — și demonul atacă mai tare, dacă nu poți respinge atacul prin rugăciunea cu mintea, ridică-te și fă din îngenuncherile fixate, de care am vorbit, treizeci, și spunând către Hristos și Mama Lui o mică rugăciune împotriva acestei ispite, pe care ți-o voi pune la sfârșitul cărții de față, după care șezi iarăși, ca mai înainte, la murmurarea rugăciunii cu mintea¹⁶. Iar dacă războiul te atacă din nou, fă iarăși în chip asemănător, și șezi iarăși în chip asemănător. Iar dacă, poate, se înverșunează din nou și nu încetează, atunci sculându-te începe rânduiala cântată [a Ceasurilor] zilei¹⁷, pe care ești dator să o săvârșești cu ajutorul lui Hristos în fiecare zi, afară de duminică, așa:

Dacă n-ai obiceiul a o cânta¹⁸ în locaș, ci în chilie, fă ca de obicei rugăciunea de început și spune

¹⁵ *Eis tēn kata noun syntetmēmenēn proseuchēn.*

¹⁶ *Eis tēn kata noun meletēn proseuchēs.*

¹⁷ *Tēs psallomenēs akolouthias tēs hēmeras.*

¹⁸ *Psallein.*

Ceasul al Treilea și al Șaselea împreună cu Tipica și o catismă a Psaltirii dacă e iarnă din pricina micimii zilei, iar în zilele lungi două catisme.

Căci vreau ca o dată pe săptămână să reciti¹⁹ în chilie toată Psaltirea, și dacă e Postul Mare, și dacă nu e. De aceea, când spui dimineața o catismă, din pricina scurtimii zilei, cum spuneam, seara la Pavecerniță spune două din pricina mărimii nopții; dar în celălalt timp fă invers, pentru că intervalul nopții și zilei se schimbă. Iar dacă Ceasurile le cânti poate în locaș, atunci în chilie, după sus-zisul început și „Veniți să ne închinăm”, spune de îndată „Psalmul 50”, după care începe, cum am spus, Psaltirea și după ea spune un canon către Domnul, pe care-l vrei.

După asta citește partea sfintei Evanghelii rânduie pentru tine, fiindcă ești dator să citești în fiecare săptămână un evanghelist, pe care împărțindu-l pe cele șapte zile, citește partea pentru fiecare zi. După care, făcând cincizeci de îngenuncheri, fă apolisul. Apoi, dacă nu te întrerupe o necesitate foarte presantă, dă o mică scurtă parte și rugăciunii cu mintea²⁰, fiindcă acest lucru e foarte folositor după terminarea psalmilor.

După asta fă o mică citire²¹. Iar citirea să fie pentru început din cuvintele fericiților părinți sub

¹⁹ *Stichologeîn.*

²⁰ *Te kata noun proseuchē.*

²¹ *Anagnōsis.*